

NEGYEDIK SZAKASZ.

MATYÁS KORA. (1458—1490.)

1. A külső befolyások megsemmisítése. A csehek legyőzése. Frigyes és pártjának kudarca. A koronázás. Török háborúk.

Fraknoi V., Mátyás király élete (Történ. Életrajzok, 1890). *Teleki József*, A Hunyadiak kora. III—IV., V. köt. *Csánki* folytatásával és *Csánki* alább említett két műve. *Szalay L.*, III. 185. *Horváth*, III. 77. *Sajous*, I. 298. *Kerekgyártó*, II. 141. *Szalay J.*, II. 65. *Fessler*, III. 1. *Huber*, III. 130. *Krones*, II. 397. *Szilágyi*, Erdély történ. I. 140. *Fraknoi*, Vitéz János élete (1879). *Salamon*, A magy. kir. szék betöltése (29 old.), Budapest története (II. 387.) és Török hódítás kora, 41. l. *Klaic-Bojnicič*, Gesch. von Bosnien, 1885. *Hammer*, *Zinkeisen*, *Hertzberg* művei (folytatólag). *Thaly K.*, Enek Szabács viadaláról. (Száz. 1872). *Csánki*, ugyanerről (Hadtört. Közlem., 1888). *Vassilich-Fest*, A Quarnero-szigetek elszakadása Magyarországtól (Századok, 1893. 897.) *Asbóth János*, Bosznia és Hercegovina története. I. 4. és 5. fejt. (1886). V. ö. bibliografiai összeállításomat (u. ott, 1890 és folytatólag 1894).

I. Mátyás
1458—1490.

Trónkövetelők.

László halálának hírére *Garai nádor és az országtanács a jövő év 1458. jan. 1-ére Pestre királyválasztó gyűlést hirdetett.* Trónkövetelőkben nem volt hiány: III. Frigyes császár, Kázmér lengyel király (Albert leányának férje), Garai nádor, Ujlaki főkapitány, Podiebrád cseh király sógora, nyíltan vagy alattomban sóvárogtak a koronára. Részben azonban nem voltak összeköttetések, részben pedig nem rendelkeztek a kellő erővel. Elvégre csak Garai és Ujlaki jöhetett szóba.

Annál nagyobb és fegyelmesebb volt a Hunyadi-párt, melynek élén maga Hunyadi Erzsébet, bátyja, Szilágyi Mihály és Vitéz János váradi püspök állott és melylyel Széchy Dénes, az esztergomi érsek-prímás is tartott; továbbá majdnem az egész köznemesség és számos főnemes és főpap; Carvajal pápai követ is fáradozott a párt jelöltje, a nagyreményű *Hunyadi Mátyás* megválasztatása körül. Az egész országban gyökeret vert a fel fogás, hogy a nemzet kötelessége a Hunyadi-családnak elégtételt szolgáltatni és hogy a nemzet csak akkor várhatja sorsának jobbra fordulását, ha saját fiát ülteti a trónra. Az idegen fejedelmekkel tett tapasztalatok nagyban kedveztek a nemzeti királyság eszméjének.

Még el sem érkezett a választás napja, az ifjú Mátyás már is kiszabadult prágai fogságából. Podiebrád, a csehek számító kormányzója, arról értesülván, hogy a Hunyadi-párt diadala biztos, Mátyást azonnal szabadon bocsátá, de udvarából távozni még nem engedé. Élven azonban az alkalommal: felajánlotta neki támogatását és egyúttal a még gyermek korban levő Katalin leányának kezét. A nagy tettekre vágyódó Mátyás hálásan fogadta el a baráti jobbot és Katalinnal saját elhatározásából megtartotta kézfogóját.

Mátyás kiszabadul a fogságból.

Podiebrád be is váltotta szavát és sógorát, Ujlakit, csak-ugyan rávette, hogy a jelöltségről visszalépjén. Így csak Garai maradt hátra, a ki azonban belátván helyzete reménytelenségét, szintén visszalépett. De előbb, hogy legalább leányának része legyen a koronából, Szegeden Hunyadi Erzsébettel és Szilágyival szerződést kötött, mely szerint a Hunyadi- és a Garai-család egymással kibékül, egymást ezentúl támogatja és hogy a szerződő felek Mátyást csak akkor fogják Magyarország kormányára bocsátani, ha előbb Garai leányát nőül veszi. E szerződésre meg is esküdtek.

Szegedi alku.

Ekközben a fővárosban megindult a választási mozgalom és mihelyt Szilágyi (jan. 20) megérkezett, azonnal kezébe vette a választás ügyét. Külföldi írók azt hirdették, hogy Szilágyi erőszak alkalmazásától sem riadt vissza, de ezek a jelentések álhírek-nél nem egyebek. Ellenkezőleg: ő még közbocsánatot is hirdetett mindazok számára, a kik Hunyadi László megöletésében résztvettek. — Maga a választás pedig simán folyt le olyképen, hogy az országnagyok és főnemések Garai elnöklete alatt a budai várban tanácskoztak, míg a köznemesség Pesten tartotta értekezletét. Néhány napi tanácskozás után az országnagyok is Mátyás jelöltségében megállapodtak, de mert a formaszerinti kihirdetéssel késtek, a Duna jegén felállított, türelmetlenkedő köznemések és a nép Mátyást kezdé éltetni (jan. 23.). Erre az országnagyok lelkesedve Mátyást hirdették ki királynak. Óriási öröm járta be a várost, hogy a nemzeti királyság legméltóbb képviselője nyerte el a szent koronát. — Minthogy azonban az új király még csak 15 éves volt, a rendek öt évre Szilágyi Mihályt rendelték melléje kormányzónak és több terhes föltételt szabtak Mátyásnak; többek között, hogy a király saját zsoldosaival köteles az országot védelmezni, a főurak dandárait csak nagy, a nemzeti derékhadat csak a legnagyobb szükség idején szólíthatja fegyverre. Azután Vitéz János püspök vezérlete alatt követség indult az ország határára, a mely a Podiebrádtól 50,000 aranyban megállapított váltságdíjt vitte magával. Podiebrád Mátyással már a Morva mentén, Straszniczban várta a követséget, a melynek Mátyást átadta. Egyedül a kettős eljegyzés szolgáltatott még okot nehézségekre. Mátyást azonban nem lehetett rábeszélni, hogy Podiebrádnak adott szavát megszegje

Pesti királyválasztó gyűlés 1458.

és így anyja vette magára azt a kényes feladatot, a Garai-családot lemondásra bírni. Mihelyt azután Mátyás hazai földre lépett, diadallal kísérte őt a nép faluról-falura egészen Budáig, hol a főnemesek, főpapok, tömérdek nemes és a nép örömnilyvánításai között február közepén tartotta bevonulását.*

Mátyás nehéz helyzete.

Mátyás trónját azonban nemcsak barátok, hanem *ellenségek* is környezték. III. Frigyes császár, Kázmér lengyel király és a *Hunyadi-ház ellenei* egyaránt nehezteltek Mátyás megválasztásáért. *Frigyes* vonakodott a koronát kiadni, *Giskra* a Felföldet dúlta és Kázmért ingerelte betöresre, *Szilágyi* zúgolódott, mivel Mátyás nem akarván báb lenni az ő kezében, lemondásra kényszerítette kormányzó tiszteről és őt a távol Erdélybe küldte, Beszterczébe. A kincstár pedig üres volt.

A csehek legyőzése 1438—1463.

Mátyás tetteire mindazáltal nem szunnyadozott. Azonnal megindította Rozgonyi Sebestyén, Magyar Balázs és Hédervári László csapatait a *cseh rablók* ellen, kiknek sziklafészkei, (köztük Galgócz Gömörben és Sárospatak) sorra megvívatta, a sarakba szorult Giskrát pedig maga kényszerítette hódolatra, (1462). Mátyásnak nagylelkű bánásmódja a vitéz Giskrát úgy meghatotta, hogy hí emberévé lett. Elvégre Mátyás azon 7000 „zsebrák” ellen indult, a ki a kosztolányi vár környékén garázdálkodott és ezeket is megadásra kényszerítette. A foglyok közül több százat Czobor budai porkolábra bízott, ki azokat a Dunába fullasztotta.

Frigyes és pártjának legyőzése 1459—1463.

Időközben arról értesült Mátyás, hogy *Garai, Ujlaki, Szilágyi* és még 20 főúr *Frigyes* császárral czimborál. Ennek hírére Szilágyit Világos várába csukatta, míg Szilágyi társai Bécsújhelybe szöktek, hol elkeseredésükben 1459-ben *Frigyest magyar királynak koronázták*. Frigyes II. Pius pápát, régi barátját is rá akarta bírni, hogy Mátyás el ne ismerje magyar fejedelemnek. A pápa azonban nem hallgatott Frigyesre, már azért sem, mert a török ellen tervezett hadjáratokban nagyon is rászorult Mátyásnak jóindulatára. — Az eldöntés a kardtól függött. Mátyás előbb Nagy Simon vezérét küldé Frigyes és az összeesküvők ellen, ki muló kudarcz után a császár hadait az országból kiűzte és Stiriába nyomult. E siker után több pártos főúr Mátyás előtt meghódolt, ki 1463-ban magával Frigyesel is békét kötött, melynek értelmében a császár 60,000 aranyért

Béke 1463.

* A választás estén Pest utcáin a gyermekek a következő dalt énekeltek:

Mátyást mostan választotta
Mind ez ország királyságra;
Mert ezt adta isten nekünk
Ménysorságból oltalmunkra.

Azért mi is választottuk,
Mint Istennek ajándékát
Kiből Isten dicsértessék
Es örökre mondjuk: amen.

kiszolgáltatja a koronát; az elfoglalt határszéli városokat megtartja ugyan haláláig, de ekkor a magyarok azokat 40,000 aranyért visszaválthatják. Frigyes továbbra is élhet a magyar kir. czímmel, és ha Mátyás fiörökös nélkül találna elhalni, Frigyes vagy egyenes utódjai a magyar koronára örökösödési joggal birjanak. — Ezt a mindenesetre súlyos feltételek alapján kötött békét, — melynél jobbat Vitéz kancellár sem tudott a makacs és fösvény. császártól kieszközölni —, az 1463-iki országgyűlés helybenhagyta. A béke megkötése után a főösszeesküvők sorra meghódoltak. Ujlaki beérte a horvát báni méltósággal, Garai pedig újból nádorrá lett.

Mátyás a rómaiak példájára több háborút egy időben, ha csak elkerülhette, nem viselt. Mihelyt azonban a trónját biztosító háborút befejezte, a törökök ellen fordítá győztes kardját. Előbb *Oláhországot* tette meg újra hűbérés tartománnyá, azután *Boszniába* tört, a hol *Jaiczából* űzte ki a törököt. Győztes visszatérése után *Szécsi Dénes érsek-prímás által* 1464. virágvasárnapján Fehérvárott magát ünnepélyesen megkoronáztatta. Legitim hatalmát ezentúl senki sem merte kétségbe vonni.

Mátyás I. és II. török hadjárata 1463—1464.

Koronázás 1464.

Mátyás diadalai főleg II. Pius pápában és Velenczében keltettek nagy lelkesedést. A pápa a *mantovai kongresszuson* az európai államok követeit nagyszabású *keresztes hadjáratra* törekedett rábeszélni, melynek hivatott vezéréül Mátyást jelölte ki. E terv azonban ígéretek mellett is dugába dőlt; csakis a pápa küldött Mátyásnak 40,000 aranyat a hadiköltség fejében. Később Mátyás hosszabb ideig részben az érdekelt fejedelmeknek egyenletlensége, részben a nyugat-európai politikai viszonyok alakulása következtében *felhagyott a török elleni vállalatokkal és figyelmét első sorban nyugati szomszédjaira fordította.* Mátyás politikájának ezen változtatása annyival inkább sajnálandó, mivel következetes támadásokkal legalább a Száva és Duna határát biztosíthatta volna a félhold ellenében.

Keresztes hadjárat terve.

Végképen azonban Mátyás soha sem mondott le a törökök ellen való támadásról, kik a maguk részéről sem hagytak fel betöréseikkel. 1479-ben pl. Erdélybe törtek, hol azonban a *Kenyérmezőn* Báthory István erdélyi vajda és Kinizsi Pál* temesi gróf által véresen megverettek. Két ízben Mátyás király személyesen vállalta el a vezérletet, 1475/6 télen megvívta Sabáczt, 1479-ben pedig Verbász várát. Miután más magyar csapatok 1481-ben Otrantó olasz városból is kiűzték a törököt, Kinizsi pedig *Szerbiát és Bolgárországot* kalandozta be győztesen, Mátyás 1483-ban 5 évre fegyverszünetet kötött a törökkel.

III. és IV. török háború 1474—1481.

Kenyérmező 1479.

Sabáczt és Verbász.

* Ez a roppant erejéről híres hős biharmegyei köznemes családnak volt a sarja, melynek ott több malma volt. A hagyomány egy szegedi molnártól származtatta. V. ö. *Puky A.*, A Kinizsi-család (Turul, 1891).

2. Mátyás főerejét a nyugati Európával való politikára fordítja. Cseh-morva-osztrák ügyek. Összeköttetés Burgundi Károlylyal és a svájciakkal.

Teleki, III—V. és Csánki, I—II. Szalay L., III. 193., 236. Horváth, II. 109. Krones, II. 397., 442., 454. Sayous, I. (a végén). Kerkgyártó, II. 149. Huber, III. 187. Fessler, III. 58. Szalay J., II. 76. Fraknoi, Vitéz János élete. 1879. U. az, Váradi Péter érsek élete, 1483—1511 (Századok, 1883 és külön). Bachmann, Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. (Mostanig 2 köt.). Palucky, Gesch. Böhmens (IV. 2., 3.). Caro, Gesch. Polens, IV. és V. Grünhagen, Gesch. Schlesiens, I. L. továbbá Lovcsányi, Adalékok a magyar-lengyel érintkezés történetéhez (Századok, 1886.). Schober, Die Eroberung Niederösterreichs durch Mathias Corvinus, 1880. Segesser, Die Beziehungen der Schweizer zu M. Corvinus, 1860. Géresi, Mátyás összeköttetései II. Iván cszárral (Századok, 1879). Károlyi Árpád, Adalékok Mátyás és Frigyes közötti viszony történetéhez (Történ. Tár., 1892). Karge, K. Friedr. III. u. Max's ungarische Politik u. ihre Beziehungen zu Moskau 1486—1506. V. ö. Századok, 1893. 807. és Karge másik értekezése az orosz-magyar politikáról (Századok, 1892). A boroszlói oklevélgyűjtem. I. a kútfők között. Olasz viszonyokról: Öváry cikke a Századokban (1881. 493.). Ráth Gy., Aragoniai János (Századok, 1890). Mircse, Mátyás utolsó előtti éveiről (Századok, 1882. 18. I.). L. tov. a szakasz végén az oklevéltárakat a 127. lapon. Apróbb értekezések: Bachmann, Der Vertrag von Wilemov (Mittheilg. d. Ver. für Gesch. d. Deutsch. in Böhmen. 31. V. ö. Századok, 1893. 81. I.). Berger, Über die Gefangennehmung Viktorins. 1469. (Siebenbürg. Korrespond. Blatt, 1893. 193.).

Cseh háború
1468—1478.

Podiebrád és a
kuria.

A cseh nép *Podiebrád Györgyben* nemzeti és jeles fejedelmet nyert ugyanazon napokban, a melyekben a mi nemzetünk Hunyadi Mátyás kísérte trónjára. Koronáztatásakor megfogadta a pápai követnek, hogy husszitából katolikussá lesz és hogy népét is vissza fogja téríteni a katolikus anyaszentegyházba. Koronázási esküjében ellenben a compactáták megtartására kötelezte magát. Ezen két összeférhetlen kötelezettségnek elvállalásában rejtett a kuria és Podiebrád között kitört és mindinkább elmérgesedő viszálynak az oka. II. Pál pápa trónraléptével nyílt háborúra került. Amennyiben az akkori Európa a cseheket amúgy sem kedvelte, nem sok fáradságba került Pál pápának, hogy a szomszéd fejedelmeket Podiebrád ellen felizgassa és keresztes hadjáratot hozzon ellenük létre. Ennek vezérévé pedig Pál pápa nem az arra képtelen III. Frigyes császárt szemlélte ki, hanem a hadvezéri tehetséggel megáldott Mátyás királyunkat.

Podiebrád és
Mátyás.

A Mátyás és apósa közötti barátságos viszony napjai akkoriban már rég letűntek volt. A Mátyással kötött viszonyból Podiebrád húzta a nagyobb hasznot; szerencsétlen házasságát ő közvetítette, sőt Podiebrád a fondorkodó urakkal, nevezetesen Giskrával is czimborált. Katalin halála után a cseh király másik leányának kezével kínálta meg Mátyást; azonfelül pedig felszólította őt, hogy lépjen be ama nagy európai koalícióba, melynek céljául egyrészt egy új reformzsinat egybe hívása, másrészt pedig a

török elleni háború volt kitűzve. Mátyás azonban vonakodott belépni e ligába, és ezóta a viszony ő és Podiebrád között még feszültebb lett.

Frigyes császár, a ki a cseh és magyar nemzet közötti harc kimenetelétől titkon saját családjának szerencséjét várta, Pál pápával versenyt szította a tüzet. Biztosítá Mátyást, hogy Csehországot birodalmi hűbérül ő reá fogja ruházni és megígérte, hogy pénzzel fogja segíteni, és az 1463-iki föltételeket is mérsékli. A cseh katolikus rendek hasonlóan Mátyásnak ajánlották fel a cseh koronát.

A Podiebrádtól szenvedett sérelmek érzetében, egyúttal azonban vétkes nagyravágyástól indítva, Mátyás nem birt ellentállani annyiféle ingernek. Abban a reményben, hogy a cseh háború által dynastiájának fényes jövőjét a szent szék és a császár segélyével immár véglegesen biztosíthatja, elfogadta a pápától küldött 80,000 aranyat és az *egri gyűlésen* megszavaztatta a rendek által a háború megindítását.

Olmütz és Spielberg (Brünn fellegvárának) megvétele után Mátyásnak többnyire lovasokból álló hadát Podiebrád tél idején Csaszlaunál annyira bekerítette, hogy Mátyás fegyverszünetet kötni volt kénytelen, olyképen, hogy a föltételek értelmében Podiebrád halála után Mátyásra szálljon a cseh korona, emez pedig apósát a pápával és katolikus alattvalóival kibékíteni tartozzék. Mivel azonban ez utóbbiak kibékülni nem akartak és Frigyes császár is mindent elkövetett, csak hogy a cseh és magyar király egymással ki ne béküljön: a háború újra kitört. A harc folyamában a cseh, morva és sziléziai katolikus rendek az olmützi gyűlésen *Mátyást cseh királynak választották és 1469 (május) Brünnben meg is koronázták.* E hírre a bosszús Podiebrád Kázmér lengyel királylyal szövetkezett, kinek fiát, Ulászlót, saját fiának mellőzésével, utódává választotta. Podiebrád halála után (1471 márcz.) a cseh trón csakugyan Ulászlóra szállott.

Ez esemény nyomban megváltoztatá a helyzetet, tágitotta a harczterét, szaporítá Mátyás elleneit. Kázmér és Ulászló mindenben segítették egymást; a cseh katolikus rendek is ott hagyták Mátyást, a kárörvendő Frigyes császár pedig nem küldte meg az ígért összegeket, sőt hitszegően a cseh koronát a maga részéről is Ulászlóra ruházta. Az elszigetelt Mátyásnak azt kellett tapasztalnia, mint siklik ki a cseh korona kezéből; sőt kevés híja, hogy a magáét el nem veszítette. Magyarországon tudniillik ezen három év óta, nem az ország érdekében, költséges és meddő eredménnyel viselt háború roppant ingerültséget szült. Az *eléguetlen pártnak élére maga Vitéz János érsek-prímás állott,* ki nem bírta elfelejteni, hogy Mátyás őt kancellári állásától elmozdította. Kivüle úgyszólván az összes főpapok, főnemesek és 66 megye vett részt az összeesküvésben.

Frigyes is biztatja Mátyást a háborúra.

Mátyás elvállalja a háború vezetését.

A háború Podiebrád haláláig 1471-ig.

Mátyást szövetségei elhagyják.

Magyarországban összeesküvés támad ellene 1470.

Meghívják Kázmért a magyar trónra.

Az elégületlenek Kázmér király hasonnevű fiát hívták meg a magyar trónra és megígérték, hogy királylyá kiáltják ki, mihelyt a Rákosra ér. Kázmér elfogadta a meghívást. Krakkóból kiáltványt bocsátott ki és útnak indult. Csakhogy a Kázmér által «bitorlónak» nevezett Mátyás neszét vevén a dolognak, váratlanul Budán termett és az urakat nyájas szeretetreméltósággal a maga iránti hűségre hódította vissza, megígérvén, hogy ezentúl országgyűlés meghallgatása nélkül adót nem fog kivetni. Azután 16,000-nyi seregét fölállítván a Rákoson, nyugodtan várta meg Kázmért. Midőn a trónkövetelő ezekről értesült, néhány hozzácsatlakozó főúrral Hatvanról észak-nyugatra vonult vissza, Nyitra felé, mely várát az engesztelhetlen Vitéz kezére játszotta; de azután belátván helyzetének reménytelenségét, az országból kitakarodott. Ezzel az összeesküvés véget ért. Mátyás Vitéz érseket börtönbe záratta, majd pedig gondnokság alá helyezte. Büntársai kegyelmet kaptak azok kivételével, kik, mint Cesinge János, a nagytudományú pécsi püspök, Szlavóniába menekültek.

Kázmér kudarca (1471).

Négyes szövetség.

Boroszló ostroma 1474.

Olmützi béke 1478.

Az 1472. év elején Mátyás újra meghívta a rendeket, a melyek kérelmére a háborúnak becsülettel való befejezésére újból pénzségélyt szavaztak meg a királynak. A harcztér most még jobban kitágult. Kázmér lengyel király is beállott ama szövetségbe, melynek tagjai (Ausztria, Cseh- és Oláhország) Magyarországot négy oldalról készültek megtámadni. Mátyás azonban megelőzván főelleneit, 10,000-nyi hadával *Boroszlóban ütött táborn* (1474), a hol a lengyelek és csehek ostrom alá vették, de hatszoros túlhatalmuk daczára a téli fagy és a magyarok kirohanásai által óriási veszteséget szenvedtek. Kázmér és Ulászló végül csakis személyes megaláztatás árán nyert *seggyver-szímetet, mely négy év múlva, 1478 decz. havában az olmützi békére vezetett. Feltételei*: 1. Mind Mátyás, mind Ulászló élhet a cseh kir. czímmel. 2. Ulászló Csehországot, Mátyás annak melléktartományait (Morvát, Sziléziát, Lusáczsiát) bírja. 3. Mátyás halála után e tartományokat a csehek 400,000 aranyon visszaválthatják Magyarországtól. — E feltételek után ítélve, Mátyás elég tisztességesen bontakozott ki a cseh háborúból; mindazonáltal, mint azt ő maga is bevallotta, «e háború oly sok nemes és dicső férfiúnak életébe került, hogy tíz Csehország sem ér annyit».

Frigyes császár elleni hármás hadjárat.

Az olmützi béke szabad kezét biztosított Mátyásnak, hogy másik főellenével leszámoljon, ki megszegte volt a neki tett ígéretek, a szerződéseket, az igazságot és a becsületet. Mátyás hasztalan kísértette volt meg a cseh háború folyamában, hogy Frigyeszel jó lábra helyezkedjék. Sőt egyideig, a német királyi korona elnyerése ügyében Frigyes barátságát kereste. Mátyás

felismerte, hogy Törökország és Németország között beékelve, Kelet és Nyugat határán nem maradhat meg szövetséges nélkül, nem töltheti be nemzeti küldetését és ezért, mint az Anjouk Lengyelországban, úgy ő Németországban keresett támaszt. Alkudozásai egy ideig sikerrel folytak, a szász és bajor választófejedelmek megígérték, hogy ő rá fognak szavazni, sőt 1470-ben Frigyes császár személyesen ígérte meg neki, hogy Miksa fia elhunytá esetén Mátyást társának és utódjának fogadja és leányával is fogja összeházasítani. 1471. pedig azt ígérte, hogy a német rendeknek fogja Mátyást utóda gyanánt ajánlani, és azokat nagyobb török segély megszavazására bírni. De rövid idő alatt kitűnt, hogy Frigyes ígéreteit nem szándékozik beváltani, a cseh háború újabb kitörése után pedig álnokul a csehek- és lengyelekkel tartott. Ennyi csalfaság és hálátlanság vérig sértette Mátyást, ki most a maga részéről keresett Frigyes ellen szövetségeseket. Először is *Merész Károly* burgundi herceghez fordult (1474), kit ismételtén arra intett, hogy hagyjon fel a svájciak ellen viselt háborúival és e helyett inkább a közös ellenség, a császár ellen fogjon vele kezét. Károly azonban nem hajlott okos szóra és Nancynál odaveszett (1477). Károly elestének hírére királyunk a győztes svájciakhoz fordult, hogy azokat nyerje meg a császár elleni támadásra. A maga részéről még az alkudozások folyamában kezdte meg a támadást. Míg vezérei: Kinizsi Pál, Szapolyai Imre s a Dóczy testvérek 70 ausztriai várat és 40 várost kerítették hatalmukba, maga Mátyás Bécsset vette ostrom alá, a honnan Frigyes császár Linzbe menekült. Frigyes ekkor IV. Sixtus pápát kérte fel közbenjárásra és Mátyás csakugyan ráállott a békére, mely 1477 decz. 1-én Gmundenben megkötötték. A feltételek szerint: 1. Frigyes és Mátyás egymást újra atyának és fiúnak tekintik és szövetséget kötnek. 2. Frigyes Csehországot mint hűbért Mátyásra ruházza. 3. Hadi költségül 100 ezer aranyat fizet Mátyásnak. 4. Mátyás az elfoglalt várakat visszaadja. 5. Titkos pont: Frigyes lemond Magyarországra tartott összes igényeiről (1477).

Szövetkezés burgundi Károlylyal 1474.

Alkudozás a svájciakkal.

1. háború 1447.

Gmundeni béke 1477.

Mátyás szövetezik a svájciakkal 1479.

2. háború Frigyes ellen.

3. háború 1482—1490.

Frigyes azonban a béke 3. pontját nem teljesíté és így két év múlva újra kitört a háború. Mátyás előbb a svájciakkal szövetkezett, egyúttal pedig maga indította meg *Frigyes ellen a második háborút*, még pedig az elsőhöz hasonló fényes sikerrel, mire a harczfelek a gmundeni békét megújították.

Újabb szöszegés folytán *harmadszor is megjelentek a magyar lovasok Ausztriában*. Bécs ekkor kapút nyitott a győzőnek, ki ékes latinsággal válaszolt az egyetem rektorának. Ez ízben nem csupán Alsó-Ausztria, hanem Stájerország is meghódolt, sőt a huszárok Triesztig kalandoztak. Mátyás Ausztriát és Stíriát országához csatolta és magyar kormányzókra bízta, udvarát pedig Bécsbe tette át. IV. Sixtus közvetítésére Mátyás

ugyan békére hajlott, ha Frigyes 700,000 aranyat fizet hadi-költség fejében, miről azonban a fukar császár hallani sem akart. Bécs tehát továbbra is Mátyás kezében maradt.

3. Belintézkedések. Állandó katonaság és adó. Lázadások. Mátyás mint törvényhozó. Corvin János és a trónöröklés kérdése. Mátyás udvara, viszonya a külföldhöz és halála.

Fraknoi és a kézikönyvek folytatólag. Horváth M., A honvédelem történeti vázlata (Kis. tört. művei. I. 186. l.). Gyárfás, A fekete sereg (Századok, 1877). Salamon, Török hódítás kora (49. old.). Buzna és Kápolnai értekezése a Ludovica akadémia közleményeiben (1878/9).. Ipolyi Arnold beszéde a magy. haditörténetről (Századok, 1879). Meynert, Das Kriegswesen d. Ungarn. 1876. V. ö. Hadtörtén. Közlemények, 1890. 263. és Pótlék: 1894. évf. Huszár J., Mátyás fekete serege (Hadtört. Közlem., 1890). Hazay S., Védőalkotmány, harcászat és haderő Mátyás korában (u. ott). Övály Lipót, a Századokban (1884. 509.).

Az eml. jogtörténeti és közjogi munkák (32—33. l.). *Thallóczy, A kamara haszna története. Salamon, A megyék kérdéséhez (Kis t. m. I. köt.). Csánky Dezső, Mátyás király udvara (Századok, 1883. és külön). U. az, Rajzok Mátyás király korából. 1886. Kerégyártó Elek, A magyar kir. udvar a királyság fénykorában. 1881. Salamon, Budapest története (II. 501. «A kir. lak Mátyás korában»). Horváth M., Corvin János élete (Kis. munk. I. 29.). Schönherr, Corvin J. (Történ. Eletrajzok, 1894). Ráth Gy. és Mircse, Karge eml. cikkei. Géresy cikke a Századokban (1879). Csontos J., Hadtudományi könyvek M. könyvtárában (Hadtört. Közlem., 1890). Binder Jenő. Néhány tromfa M. királyról. (V. ö. Századok, 1893. 831. l.). Csontos J., M. kir. és Beatrix királyné képei (Arch. Közlem., 1888). Mátyás királyról mostanig több mint 50 kép ismeretes.*

A honvédelem reformja.

Szegedi gyűlés 1458.

Állandó hadsereg 1463.

A milyen híres Mátyás mint hódító, ép oly jeles *szerző tehetségnek* bizonyult a reformok terén. Nevéhez fűződik első sorban nemcsak a hadiszervezet reformja, hanem az állandó hadsereg alkotása is. Mátyás tudvalevőleg a nemzeti felkelést csak a legnagyobb szükség idején szólíthatta táborba, mely kemény határozatot a szegedi gyűlés (1458), csak annyiban módosította, hogy megengedte, miszerint a király a derékhadat abban az esetben, ha a királyi, főpapi és tiszti banderiumok elégtelenek volnának, évenként egyszer felkelésre szólíthatja. Ugyanott mondták ki a rendek, hogy a jobbágyság közül minden 20-ik ember mint lovas szolgáljon, az egytelkes nemesek közül pedig tizenegyen küldjenek egy jól felfegyverzett vitézt a megye dandárába. Kimondták továbbá, hogy a nemesség csak az ország határáig köteles menni, a telekkatonaság azon túl is, végül pedig hogy három hónapnál tovább a király a derékhadat nem kötelezheti a táborban való maradásra.

Mind a mellett, hogy Mátyás király e reform alapján jobb hadsereget, különösen jeles lovasságot nyert, mégis (épen mint atyja), ismételten azt tapasztalta, hogy a fegyelemhez nem szokott, gyakorlatlan, nehézkes és jóformán csak védelemre

alkalmazható banderiális hadosztályok a rendes zsoldot húzó, kasztszerű janicsárokkal szemben meg nem állhatják helyüket. Megbarátkozott tehát az *állandó hadsereg* eszméjével és *ő volt Európában az első fejedelem, a ki nagyobb szabású állandó hadat alkotott*. VII. Károly francia király 1445-ben felállított ordonnance-lovasságával ugyan megelőzte őt, de ennek száma csekély vala, és különben is oly nehezen mozgott, hogy öt ember kellett egy vitéznek lóra ültetésére. Mátyás nagyszámú állandó zsoldos hadat állított, melybe nemcsak magyar, hanem számos külföldi, kivált cseh és szerb vitézt is befogadott. Állandó hadseregének létszáma rendszeren 30—40,000-re rúgott, még pedig körülb. 20,000 lovasra, 6000—8000 gyalogra s 9000 hadi szekereszre és tüzérre; de volt idő (1479), midőn 148,000 ember szolgált a seregben. Ugyanakkor a hajóhad 330 hajót számlált, melyen 10,000 matróz szolgált. Ekkora hadi erővel egy ország sem rendelkezett. — A lovasság könnyű és vasas csapatokból állott. Legnagyobb híre vergődött a gyalogság, a *«fekete sereg»*, melyet Mátyás részben Giskra cseheiből alkotott. Az ágyúk nagyobb részét a törököktől szerezte be.*

Az állandó sereget nyomban követte az *állandó adónak behozatala*. Előre bocsátjuk, hogy az állami háztartás és az adózás terén Mátyás király nem bizonyult jó gazdának; kitünősége e téren abban áll, hogy mint más nagy hadvezérek, ő is minden rendelkezésére álló kútforrást kiaknázott. Így a meghódított tartományokra is vetett ki súlyos adót, sőt hamis pénzt is veretett, (a pápai nuntius ezt egyenesen az államjöveldelmi források közé számítja). Azonfelül új adót is léptetett életbe. Meg-

Állandó (kincstári) adó 1467.

* Mátyás főérdemei közé tartozik az is, hogy a felélesztett nemzeti könnyű lovasság hadviselését meg tudta egyeztetni a kor kifejlett hadászataival. A magyar huszárok, kiknek neve különben már Zsigmond alatt is előfordul, a magyar had geniuszának leghivatottabb képviselőivé lettek. A huszár csapatok élére pedig ép úgy a nemesség vállalkozott, mint a francia nemesség az ordonnance-lovasság tisztségeire. Bonfini a magyar sereg alapos kiképzetéséről mint szemtanú élénk szemléltető képet állít elénk. Csodálkozva mondja, hogy Mátyás serege oly fogásokhoz ért, a minőket soha sem olvasott a klasszikusokban, és minőket soha sem látott Olaszország híres kondottieri hadseregeiben. Majd ék alakban, úgymond, majd fogó módra vonulnak fel a csapatok, majd körbe állnak. Majd ismét három- és négyszögű felállításban, rovátkos alakban tűnnek fel. De a mit leginkább csodált, az a csapatok támadásba való átmenetének skorpió-alakja volt. — Nem csoda, hogy Olaszország fejedelmei többre becsülték Mátyás hadait a maguk seregeinél. Nápolyi herczegek a magyar táborban nevelkedtek fel, magyar lovasok képezték Ferdinánd nápolyi trónjelölt testőrseregét és III. Wassiljevics Iván Mátyástól puskásokat és tüzéreket sürgetett.

Ily hadsereget csak folytonos gyakorlattal és szigorú felügyelettel lehetett kiképezni. Mátyás a nagy vezér tulajdonságait ebben is szerencsésen egyesítette magában. Bonfini szerint sohasem voltak katonák, kik a hideget és meleget, a munkát és éhséget könnyebben elviselték, a vezényletet ügyesebben követték s halálba vigabban rohantak.

sokalván t. i. az akkoriban divó sokféle s egyenlőtlen adózást és a sok felmentést, másrészt meg keveselvén az állami kincstár évi jövedelmét, mely mindössze 300,000 arany és a kincstári nyeregségből állott: az 1467. budai gyűlésen a kamara hasznát végképp eltörölte, helyébe pedig a királyi kincstári adót léptette (tributum fisci regii), melyet a jobbágyoktól, városoktól, jászoktól, kúnoktól és szászoktól követelt. Ezt az adót a rendek portánként és évenként 20 ezüst pénzben alapították meg, öt telek egy aranyat fizetett. Mátyás továbbá az országba hozott áruk után fizetendő régi harminczad adó helyett újat léptetett életbe, *koronavám*-néven, melyet a nemesség kivételével mindenkinek kellett megfizetnie. Azonfelül tüzhelyenként többnyire 1 aranyból álló *rendkívüli segélyt* (subsidium) nyert a rendektől. Csak így tarthatta fenn a sereget, mely évenként körülbelül 2 millió arany forintba került. A végvárok ellátására további 300,000 aranyra volt szüksége.

Koronavám.

Rendkívüli segély.

Összeesküvések:

Erdélyben 1467.

Magyarországban 1471.

Mátyás mint törvényhozó.
A nádori hivatal szabályozása 1485.

A nemzet egy része azonban mit sem akart tudni e pénzügyi reformokról, különösen a kiváltságaikban sértett osztályok, a nemesek. Először Erdélyben tört ki a mozgalom, hol a nemesség a vajdát, Jánost, szentgyörgyi és bazini grófot kiáltá ki fejedelmeknek. Mátyás azonban váratlanul Kolozsvárott termett, a vezéreket keményen megbüntette, az elcsábítottaknak pedig megkegyelmezett s egyúttal az erdélyi nemes vérdíját büntetésül alább szállította. — Komolyabb alakot ölthetett volna a főleg az ismételten megadóztatott magyar papság által, Vitéz érsek-prímás ösztönzésére kezdeményezett összeesküvés, melyről márfentebb, a cseh háborúval kapcsolatban szoltunk; elvégre Mátyás ettől is megszabadult szép szerivel.

Mátyás uralma közjogi tekintetben is fontos. Az 1485. évben Vácson tartott országgyűlésen széles körrel látta el a nádori hatalmat és méltóságot. Ezentúl a királyválasztásnál a nádort. illette az első szavazat; ha a koronaörökös kiskorú, a nádor annak gyámja, az országnak pedig kormányzója; ő az országfőkapitánya, a király után annak legfőbb bírója s egyúttal a kúnok ispánja. Őt illeti meg a közbenjáró szerepe, ha a király és a nemzet között viszály támadna, és végül mind a király koronázásának idején, mind pedig a királyi család kihaltakor egyedül a nádor hirdethet országgyűlést. Nádorrá pedig Mátyás az alacsony származású, de dúsgazdag Szapolyai Imrét tette, a kiben megbízható és háládatos eszközt vélt nyerni különösen a trónörökösödés szabályozásában.

Igazságügy rendezése 1486.

Az 1486. országgyűlés az igazságügy terén alkotott számos törvényt. A fontosabb törvények ezek: az úgynevezett «kikiáltott gyűlések», azaz rögtön itélő törvényszékeket, melyeken a főispán a megyei nemesség tanutétele nyomán rögtön ítéletet hozott, nemkülönben a nádori törvényszékeket a rendek eltörölték. Ezeknek terhes teendőit az új rendes megyei törvény-

A megyei törvényszék.

székekre ruházták, melyek a főispánból, a megyei nemesség által választott négy szolgabíróból és 10—12 királyi emberből (homo regius) állottak. — Más törvények a bírák megvesztegetését és megfélemlítését korlátozták, a perek felebbvitelének módját határozták meg a kir. curiához és elejét vették annak, hogy valaki pörét moratorium útján a végtelenségig kihúzza. Mátyás továbbá a birtokpereket az egyházi igazságszolgáltatás alól kivonta, a római székhöz ítéletért való fordulást pedig végkép eltiltá. Mátyás király végül, a mennyire birta, minden kiváltságot és felmentést megszüntetett, ítéleteiben pedig nem tekintette a felek személyét és rangját, hanem részrehajlatlanul hozta meg ítéletét. Igaz ugyan, hogy a leghatalmasb, örökös főurak, mint az Ujlakiak, Szapolyaiak, Báthoriak, Rozgonyiak, Perényiek és társaik, kiváltságaik fejében ezentúl is ki voltak véve a megye hatósága alól; csakhogy míg Mátyás ült a trónon, kiméltlen erélye elől a legdaczosabbak is meghátráltak. Ebbeli érdemeit jellemzi a nép sóhaja: «Meghalt Mátyás király, oda az igazság»!

Törvény előtti
egyenlőség.

Mindeme korszakot alkotó haladásnak éltető lelke Mátyás maga vala. Voltak ugyan tanácsadói, de őt illette meg mindenben a döntő szó. A király embereit folyton ellenőrizte; a megbízásából készített diplomatikai okiratokat elejétől végig átolvasta, s még a hiányzó kommakat sem restelte pótolni. Ha tanácsosai rászolgáltak meglegedésére, nájas bizalommal viseltetett irántuk, ha ellenben megbízásukban ügyetlenül vagy csalán jártak el, haragját éreztette velük. Még a nagyérdemű Vitéz János és Várday érsekkanczellár is magára vonta Mátyás haragját; amazt letette, mert kisebbnek találta hírenél és igényeinél, a másikat pedig vétkes mulasztás miatt bezáratta. A Frigyessel czimboráló és Ausztriába menekült Beckensloer Tamás püspöknek pedig a pápa minden kérése daczára sem bocsátott meg.

Mátyás tanácsosai.

Az ország középpontja minden tekintetben az udvar. Ha még annyira domborodnak ki separatistikus törekvések és párt-érdekek: a különböző pártok fejei és a dolyfős arisztokraták mégis a királyi udvarban látják az ország középpontját és alázattal hajolnak meg a nagy király előtt. A budai és visegrádi paloták előtermeiben messze földről jött fényes követségek kérnek fogadtatást. Egyik a svájcei kantonok ajándékait hozza és viszi; a másik orosz földről érkezett, melynek ura III. Wassiljevics Iván czár, szerződést kíván kötni Mátyással Kázmér lengyel király ellen. Ott találjuk a pápai nuntiuszt, ki majd a török elleni hadjárat, majd a cseh háború ügyében, majd mind közvetítő kér kihallgattatást. Más, még távolabbi országokból jött követségekben örmény, georgiai és perzsa követek napbarnította arczáira ismerünk, kiket a török elleni szövetkezés érdeke kalauzolt a Duna partjára. Az európai fejedelmek kicsinye, nagyja rettegéssel vegyült bámulattal tekintett Mátyás királyra.

Az udvar mint a
birodalom köz-
zéppontja.

Az olasz udvarokhoz való viszony és az azok példája. Beatrix királynő befolyása.

Legbehatóbb érintkezésbe jutott Mátyás király az olasz udvarokkal, különösen második neje, nápolyi Beatrix királynő által, a ki kivált a dinasztikus politika terén gyakorolt férjére nagy befolyást. Mátyás király kegyekkel halmozta el Beatrix összes rokonait, sógorát, Hyppolitot pedig, a pápa ellenzése daczára, már gyermekkorában tette meg esztergomi érsek-primássá. Beatrix mindig ellenezte a Frigyessel való háborút, mivel atyja és összes rokonsága sokat várt a császár jóindulatától és mivel inkább a törökök ellen akarta fordítani Mátyás fegyverét, a kik egy ízben Nápoly földjére is átcaptak és Otrantonál sok ezer olaszt megöltek avagy elraboltak. Mátyás akkor (1481) csakugyan 400 vitézzel segítette apósát Otranto visszafoglalásában, néhány évvel később pedig fellázadt nemesei ellen segítette a nápolyi királyt. Más alkalommal Mátyás a pápa védelmére vállalkozott, mely hirre a szultán átkelni sem mert Itáliába. — *Velenczével* Mátyás többnyire rozsz lábbon állott. Midőn az utolsó magyar sziget is, (Veglia) egy Frangepán árulása folytán Velence birtokába került: Mátyás Dalmácia visszahódítását és Trieszt megszerzését tervezte és már hadizenetre készült. Frigyes császár azonban ebben megakadályozta őt, nem engedvén meg, hogy a magyar csapatok Friaul-on át Velence ellen vonuljanak. Mátyásnak ilyformán azzal kellett beérnie, hogy Firenzet és Milánót támogassa a Signoria ellen, a miért Firenze két oroszlán átküldésével fejezte ki Mátyás iránti tiszteletét. — Királyunk különben maga is szeretett volna Olaszországban fejedelmi birtokra szert tenni: nevezetesen Milano birtokára vágyódott, miért is fiát, Corvin Jánost Sforza Máriával jegyezte el. Ebbeli terveiben azonban az olasz fejedelmek, főleg Velence és VIII. Incze pápa útját állták. Haragjában büszkén azt mondta a pápai nuntiusnak, hogy: «Szerencsére oly távol vagyunk a szentszéktől, hogy az nem igen árthat nekünk»; 1488-ban pedig a pápai fenhatóság alól felszabaduló Ankónát védnöksége alá fogadta és megengedte, hogy a város tornyain a magyar zászlót kitűzzék.

Corvin János trónjelöltsége.

Kivívott hírneve és elért hatalma mellett is mindvégig az a gond bántotta, hogy kire hagyja trónját, országát. Mátyásnak nem volt törvényes örököse, miért is utolsó éveiben arra törekedett, hogy hatalma Corvin János nevű fiára szálljon mint utódjára. Sokat tett e dédelgetett fiúnak érdekében. Elhalmozta őt javakkal és címekkel, érdekében alakította át a nádori méltóságot is. Utolsó évében pedig, Beatrix fondorlatainak ellensúlyozására, a főpapoknak és főurak tetemes részét arra birta, hogy Corvin Jánosnak hűséget esküdjenek.

Mátyás halála
1490 ápril 6.

Nem csoda, hogy ily korszakalkotó tevékenység súlya alatt Mátyás király ereje ideje korán roskadozni kezdett. Sebei, köszvénye és az ernyedetlen munkálkodás idő előtt ásták alá egészségét és e bajokhoz még gyomorbetegség is járult, melynek végül,

47 éves korában, 1490. ápril 6-án, Bécsben, áldozatul esett. A nemzet közgyásza kísérté elhunyt fejedelmét a székesfehérvári sirböltbe. Egyéni tulajdonságaival és saját erejéből tette nagygyászát és véste nevét a történet márványtábláira; ezért a háladatos nemzet, hibái dacára, a dicsőség vakító fényével övezte körül hősi alakját és kegyelettel őrzi Mátyás emlékét a mai napig.

4. Renaissance.

Irodalmi áttekintet: *Toldy*, Irodalomtörténet, 33. I. *Beöthy*, Irod. tört. II. 23. *Riedl Fr.*, A magy. irodalom főáramlatai (Budap. Szemle. 1893. 201—2. sz.). *Horváth*, Pomerius (1894). *Szilády Áron*, Pelbárt és beszédei. 1889. Vitéz János és Váradi érsekek életrajza *Fraknoi-tól. Hegedűs*, Janus Pannonius (Kisfaludi-társ. értek. 1694) és *Kardoson Imre* czikke a Kath. Szemlében. 1893. *Ábel*, Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon. 1880. U. az, Egyetemeink a Középkorban. 1881. U. az, Magyarországi humanisták és a Dunai tudós társaság. 1880. *Schrauf*, Bursa Cracoviensis (Akad., 1893). *Aschbach*, Gesch. d. Wiener Universität (III. köt. 1893). *Bartal Antal*, A klassika philologia művelése Magyarországon (1874). *Szilády Áron*, Költészetünk I. Mátyás király idejében (Akad. évkönyv XVI.). U. az, Régi magy. költők tára. *Pór Antal*, II. Pius pápa. *Rómer* értekezése a Corvina könyvtárról. (Akad. Évk. 15.) *Fischer*, König Mathias und seine Bibliothek. 1878. *Ábel J.*, Corvin-Codexek (Akad. értekez. 1879). *Csontos*, A corvinákról (Akad. értek. 1885. *Csontos* azonfelül a Magyar Könyvszemleiben is közölt ide vonatkozó cikkeket. *Thallóczy*, A Corvinák (Magy. Könyvsz. 16. köt.). Ideszólnak továbbá a Philologiai Közöny és Archäologiai Értesítő kötetei is. *Zolnai*, Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás felfedezése előtt (1894). *Ballagi Aladár*, A hazai könyvnyomdászat történeti fejlődése (2. kiad.). *Kertbeny*, Ungarn betreffende Erstlingsdrucke. 1454—1600 (1880). A magy. könyvnyomdászok (Graphikai Szemle 1891—93). *Ábel*, A magyar könyvkereskedés kezdetei (Ungar. Revue, 1883). *Szabó Károly*, Régi magyar könyvtár. I. II. Részben már ide is szólnak: *Horányi*, «Memoria Hungarorum» és «Nova memoria». *Ferenczy-Danielik*, Magyar írók (2. köt. 2. kiad.). Idősb *Szinnyei József*, Magyar írók névtára.

A szépművészetekről szóló irodalmat l. a 93. lapon. Továbbá *Pulszky Ferencz*, A ren. és Mátyás király (Ungar. Revue, 1890). *Csánki D.*, A renaissance Mátyás kir. korában (Budap. Szemle. 1891). *Müntz Eugène*, A ren. kezdetei Magyarországon (Pesti Napló, 1894 szept. 26. és folyt.). *Pasteiner*, Az építéset Mátyás korában (Akad. Értes. és Ung. Revue, 1892). *Lepszy*, Az arany sodrony-email és magyar művészek Lengyelországban (Arch. Ért., 1890). *Csergeő-Csoma*, Középkori síremlékek (Turul, 1886—87). *Pulszky K.*, Három renaiss. műemlék (Arch. Ért., 1890). *Csoma*, A ren. befolyása a magyar heraldikára (Turul, 1892). *Mykowszky*, Lőcse középkori régiségei (Kárpát-egyes. XVI. évkönyve). U. az, Raguzai Vincze (Arch. Ért., 1887). U. az, A bártfai templom sanctuariuma Miklós mestertől 1448—58 (Arch. Ért., 1893). *Huszka J.* czikke a székelly festő iskoláról (Arch. Ért., 1887). *Lubóczi Zs.*, Mátyás kir. trónszőnyegek (u. ott, 1887). Ernő pécsi püspök címere (Arch. Ért., 1891). *Gróh*, A nyirbátori templom (u. ott, 1893). *B. Nyáry Albert*, Magyar képirok a XV. században (Századok, 1875). *Radwánszky B. b.*, A magyar ötvösművészetéről (Akad. értek. 1882), *Hampel* hasonló cz. czikke (Arch. Ért., 1887).

A Hunyadiak nemcsak az ország hatalmi állása és annak megvédése, hanem hazánk műveltsége körül is szereztek her-

vadhatlan érdemeket. Alattuk és közreműködésük mellett virágzott fel az Anjouk által hazánk földjébe átültetett renaissance és oly virágzási korszak köszöntött be, mint soha azelőtt és nagyon sokáig azon túl sem.

Vitéz János.

Ezen örvendetes lendület első sorban *Vitéz János* püspök és érsek-prímás személyéhez fűződik. E nagyérdemű főpap Olaszország főiskoláiban nyerte klasszikus kiképeztetését és ugyanott ismerkedett több hirneves humanistával, többi között Enea Silvioval (a későbbi II. Pius pápával). Hazatérte után Vitéz először Zsigmond alatt kapott helyet a királyi kancelláriában. Sűrű levélváltásban állott korának nagy tudósaival; maga pedig folytatván tanulmányait, javítgatott a klasszikus

Hunyadi János.

írók elromlott szövegén. Érdemeinek egyike, hogy *Hunyadi Jánossal* is megkedveltette a klasszikusokat és a humanisták iratait, úgy hogy e győztes hadvezér, előhaladt kora és sokoldalú elfoglaltsága daczára, olykor-olykor félretevén a kardot, nagy kedvteléssel forgatta a klasszikusokat és maga is levelezett az olasz írókkal. A szépművészetekről sem feledkezett meg és az ő megbízásából restaurálták a gyulafehérvári dómot.* Hogy mennyire becsülte a tudósokat, bebizonyította azzal, hogy a

Vitéz mint várad-i püspök.

ritka írói és tudományos tehetséggel megáldott Vitézt, fiainak tanítóját, nevezte ki várad-i püspökké. Vitéz új hivatalában nagyhirű tudományos kört gyűjtött maga körül. Házában fogadta magát Enea Silvio és Regiomontanus humanistákat, több olasz művészt és tudóst. Külföldi tudósok, mint Bonfini és Galeotti történetírók, tiszteletük jeléül műveiket ajánlották fel Várad jeles püspökének. Mátyás királyi kancellárrá nevezte ki Vitézt, mely állástól azonban őt utóbb eltávolította. E mellőztetés volt az a fulánk, mely Vitézt az ellenzék, majd az összeesküvők karjaiba hajtá és dicstelen bukását okozta. De még fogsága idején is ritka kéziratok után kutatott és csak a halál tudta benne a tudományszomjat eloltani.

Mátyás király.

Vitéz mellett *Mátyás király* lépett előtérbe, kiből már a finom műveltségű Beatrix hercegnővel kötött házassága előtti időben is élt a tudományok iránti hajlam. Szinte égett a vágytól, hogy országát, ha lehet, egy csapásra tegye művelt állammá és még erőszaktól sem tartózkodott, csak hogy ebbeli célját elérje. Ebben a tekintetben *Mátyás király* tipikus képviselője a renaissance-kornak. 1464 óta számos tudóst és művészt hívott meg országába, sok költséggel iskolákat és könyvtárt alapított és megrendeléseivel a külföldön is tett szert a Mäcenás nevére. Visegrádi palotája a pápai követ szerint «földi paradicsom»-ra emlékeztetett és az új budai várak pompája bátran bármely európai fejedelmi palotával versenyezhetett.

Tudományos intézetek.

A mi a tanintézeteket illeti, első helyen áll a Mátyás által

* L. *Bunyitai Vincze*, A gyulafehérvári dóm (1894. Akad. értek).

alapított «Academia Istropolitana», a pozsonyi egyetem. A kez- Pozsonyi egyetem.
deményezés érdeme ugyan Vitéz Jánost illeti, ki fáradhatlanul azon volt, hogy az új intézet, melynek ő volt első kancellárja, hirre emelkedjék. Ő nyerte meg a híres Regiomontanust ez egyetem részére, ki jóval Galilei előtt merete kimondani, hogy «a föld mozog». Vitéz halála után azonban az egyetem hanyatlásnak indult, Mátyás halála után pedig a tanárok visszaköltöztek Bécsbe, a diákok meg elszéledtek.

Ismeretes, hogy Mátyás kisebbszerű főiskolát is alapított Budán, melyen theológiát tanítottak. A mohácsi csata után ezen iskola is megszűnt.* Budai theologiai intézet.

Legtöbb hírnévre emelkedett Mátyás király páratlan könyvtára által, (Bibliotheca Corviniana vel Budensis), melynek 1476 körül vetette meg alapját, Olaszországban vásárolván be számára ritka kéziratok és könyvek nagy számát. A parancsára készült, pompás bársonyba kötött és ezüst- meg aranykapcsokkal ellátott «Corvinák» többnyire a Hunyadiaknak koszorútól körülvett hollós címerét mutatják a címlapon. Számos könyvmásoló dolgozott állandóan e könyvtár számára, nemcsak Budán, hanem Firenzében is. Egy-egy híres könyvfestő egy-egy címlapért 100 és több aranyat kapott Mátyástól. A könyvtár őrei fejedelmi fizetést húztak. — Vajjon mennyire rugott a kötetek száma, az kétes. Régente tulozva azt hitték, hogy 50,000; most 5000—10,000-re bécsülik. De még így is egy sorban állott a pápai és a Medicek könyvtárával. Mátyás halála után e tudományos kincses bánya részben külföldre került, részben elajándékozott, részben pedig a törökök által Konstantinápolyba vitetett. — Jelenleg körülbelül 130 hiteles «Corvina» ismeretes. Corvina-könyvtár.

Tekintsük már most magukat a humanista tudósokat. Hazai humanisták.
A hazaiak közül Vitéz János vala legérdemesebb. Kivüle unokaöccse Cesinge János nevezendő, költői néven Janus Pannonius. Vitéz ezen «csodagyermeket», ki 8 éves korában már görögül tudott, Itáliába küldte, hol az Medici Cosimo és V. Pál pápával megismerkedett, ki Homerosznak latinra való fordításával megbizta. Janus Pannonius más hírneves humanista írókkal is kötött barátságot, hazatérte után pécsi püspök lett és mindvégig barátja maradt a tudományoknak, de legkivált a költészetnek. Vitéz bukásába ő is belekeveredvén, egyik barátjánál halt meg Szlavoniában mint földönfutó. Mellette említendő: Geréb László és Garázda Péter püspökök. Mátyás halála után is akadt még művelője a humanismusnak, mint

* Sokáig azt hitték, hogy Mátyás király óriási mérvben tervezett egyetem építéséhez is fogott Budán, mely 40,000 bennlakó tanulóknak befogadására elegendő lesz vala. E hír azonban nem lehet igaz; maga a terv jóformán keresztülvihetetlen. Lehet, hogy e hír egy nagy erősitett tábor építésére vonatkozik. L. egyébiránt: Salamon F., Budapest története. (III. 306 old. és Budapesti Szemle, 1885. 43. kötet).

Későbbkori hazai tudósok. Idegen humanisták.

Várday Pál, Bakócz Tamás, Oláh Miklós esztergomi érsekek stb. — A külföldről jött tudósok közül említjük: Bonfini, Galeotti és Ranzanus történetírókat (l. alább), kik Mátyást épen úgy magasztalták, mint Andreas Pannonius és Nicolaus de Mirabilibus.¹

Dunai tudományos társulat.

A bécsi egyetemi tanár, Celles Conrád, e tudósok közreműködésével tudományos társulatot iparkodott alakítani («Sodalitas litteraria Danubiana»).2 Ohaja azonban csak 1517-ben valósult, a midőn II. Ulászló kancelláriájának tagjai, több bécsi és budai tanár csakugyan életbe léptették ezt az első magyar tudományos akadémiát.

Festészet.

Tudósokon kívül művészek is látogattak el hazánkba, így Fra Filippo és fia, Filippino, kik a Mátyás által megrendelt képekkel hírnevöket emelték; képeik elvesztek. Megmaradt ellenben ebből a korból, bár elmosódva, több templomfali kép. Renaissance-ízlésről tanúskodnak a bártfai és löcsei templom és a brassói és nagyszombati templom fali festményei. A hazai művészek között különösen Kolozsvári Tamás festő emelkedett hírnévre.³

Építészeti és szobrászat.

Mátyás király budai és visegrádi palotáit — legalább részben — renaissance-stilusban építtette. Renaissance-stílus részletek a Hunyadiak családi várában, Vajda-Hunyadon is kimutathatók. A szobrászok és építészek közt is volt több hazánkfi. Például Krom István, a kassai és bártfai dóm befejezője; továbbá Lőcsei Jakab és Raguzai Vincze stb.⁴ Székely földön nemzeti festő-

¹ V. ö. Abel J., Irodalomtörténeti Emlékek (I. 1886. Akad.)

² Erről l. Abel eml. dolgozatain kívül List értekezését az Österr.-Ungar. Revue-ben, 1893.

³ A világhírű Dürer Albrecht német festő is magyar származású. Atyja Gyulán aranyműves volt és egy ideig a szomszéd Ajtós pusztán lakott. Később a család kivándorolt Nürnbergbe és németre változtatta meg nevét. A nagyszámú idevonatkozó irodalmat (Haán Lajos stb.) itt nem idézhetem. Utoljára szolt e kérdéshez Szendrei J., Dürer származása (1886). Magyar eredetű volt a híres Veit Stoss családja is, a ki a Szepességről költözött a külföldre. L. Lepszy, A Stoss családról és őseiről (Arch. Ertes., 1893).

⁴ A renaissance-stilben épült és fenmaradt kiválóbb műemlékeink ezek: Mátyás olasz mintára vert pénzei és az említett kir. várak egyik-másik részlete. Ren. stilusban épült Szapolyai István sírkápolnája Szepeshelyen, a Bakócz primás által Esztergomban emelt «Bakócz-kápolna». Sokan Pulszky Károly nyomán Peruzzi Boldizsárnak egyik tanítványában keresték a kápolna építőjét. L. azonban Gróh cikkét (az Arch. Ert.-ben. 1894. 325. l.). V. ö. Dankó, Az esztergomi székesegyház kincstára. Továbbá: a beszercebányai székesegyház kápolnájában levő, ércből öntött keresztelő-kút. Páratlan szépségű műkincs továbbá az úgynevezett «Kalvária» a primás kincstárában, az ötvös-művészet mesterműve. tiszta aranyból, drágakövekkel ékesítve. (L. Pulszky Ferencz cikkét. Arch. Ertes., 1886.). A Bécs-Ujhelyben őrzött gyönyörű serleg, a foiniczai casula, eredetileg trónszőnyeg, a milyen a Galgócson őrzött gobelin is. Továbbá a Mátyás által zománc-képekkel díszített feszület, melynek szépsége mellett Benvenuto Cellini «sótartója» másod helyre szorul. Renaissance

iskola virágzott. Sőt egy magyar képíró, *Milkó János*, külföldön (Bécs-Ujhelyben) alapított erdélyi ifjak számára művész-iskolát, melynek híre messze terjedt.*

Mátyás idejében kezdte működését az *első hazai nyomda*, melyet Hesz András állított fel Budán, 1473-ban, Geréb budai prépost parancsára. Első terméke az úgynevezett budai krónika volt. E nyomda azonban, mi okból nem tudni, röviddel utóbb megszűnt működni. Ugyanekkor több magyar nyomdász külföldön szerzett hírnevet, nevezetesen Itáliában. — Az *első állandó hazai nyomdát* Honter János alapította Brassón (1534).

Az 1500 előtt nyomtatott könyvek [az úgynevezett incunabulák vagyis ősnymtatványok] leginkább egyházi szerkönyvek, naptárak, jóslattárak voltak. A *legrégibb magyar nyelvű nyomtatvány gyanánt* egy, a krakkói egyetemi könyvtár 1539-dik évi nyomtatványának táblájára ragasztott töredék szerepel, mely sz. Pál leveleinek Komjáti által történt magyarázatát tartalmazza.

Jóllehet a Mátyás korában európaszerte az irodalom és tudomány első sorban a latin nyelvvel élt mint közeggel, nemzeti irodalmunk sem hevert Mátyás korában parlagon. — Maga Mátyás a bécsi burban is megmaradt magyarnak, Beatrix királyné pedig szintén megtanulta nyelvünket. Hogy Corvin János szépen beszélt magyarul, arról reánk maradt levelei tanuskodnak. Mátyás korából valók a magyar költészet első maradványai és nemzeti költészetünk első sugarai az ő nagy alakját világítják meg, így a «Katalin legenda» (talán Pelbárt temesvári barát műve), a «Szabács viadaláról» fennmaradt szép historiás ének, több magyar népdal és az «Emlékdal Mátyás király halálára». — Sajnos, hogy azon dalok közül, melyekben Mátyás király Galeotti tanúsága szerint ebédközben gyönyörködött, egyetlen egy sem maradt reánk. — Uralkodása alatt a magyar nemzeti eszme még a német ajkú és szellemű városokban is gyökeret vert. Példa rá Pest városa, mely a tatárjárás idejében német

stilusra vallanak a szépesi városok dómjainak és egyes magánházaknak részletei, így a lőcsei Thurzó házakon észlelhető fődött folyosók. Szint-úgy több díszes vaskapuzat vagy rácsozat Eperjesen, Kassán, Késmárkon, Bessztercebányán, Körmöczön, nemkülönb a díszkút a pozsonyi főtérp; Csáktornyai Ernő pécsi püspök tiszta ren. stílusban készült sírkő-címere (most a zágrábi muzeumban) és a Báthoryak címere a nyirbátori templomban; Illésházy István- meg Pálffy Miklósnak a pozsonyi domban látható síremlékei és számos főurnak címpajzsa. A renaissance-stílus nálunk körülbelül 1650 ig talált művelőkre. *Firenzei János* szobrász csak a XVI. században jött hazánkba és akkor alkotta a szép menyőji kereszt-kutat és a templom kapuzatát. (L. *Ehrenberg* cikkét Arch. Ert. 1893. 250. és *Bekeffy Remig.* Műemlékek Bihar- és Szilágymegyéből (Akad. érték., 1887). II. Lajos király nejétől, Máriától, *Leoni Leo* készített mell-szobrot (*Lubóczi* cikke. Arch. Ert., 1887), Szapolyai János Pordenone képírónak adományozta a nemesi rangot.

* V. ö. *Boheim* értekezését az Arch. Értésítőben (1889).

város hírében állott, Mátyás alatt pedig magyar városnak nevezhető.

Összefoglalás.

A mondottakból kitetszik, hogy hazánk Mátyás király czéltudatos és bölcs uralkodása alatt a tudomány és művészet terén is a virágzás magas fokára emelkedett és hogy a renaissance vívmányait hamarabb sajátította el, mint sok más európai ország. Bár e virágzás tanujelei, első sorban Mátyás palotái, könyvtára, műkincsei el is pusztultak, szét is szóródtak, egyik-másik műkincs ma is hirdeti a nagy Hunyadi nemes törekvéseit. Így a bécsujhelyi serleg, így arczképei, Bautzenban (a torony fülkéjében merengő) szobra, Bécsben őrzött kardja, trónjának remek gobelinjei. De mindezeknél tartósabb a magyar nép szívébe vésett emléke.

E kor fontosabb kútforrásai.

Sayous és Flegler eml. művei (a 25. lapon.) *Helmár Ágost*, Bonfiniusnak mint történetírónak jellemzése és kútforrások kimutatása (1876). *Zsilinszky Mihály*, Bonfinius Antal történetíró jellemzése (Századok, 1877). *Nyári Albert*, A modenai levéltár magyar történ. szempontból (Száz., 1868). U. az, A modenai Hyppolit-Codex (Száz. 1870 és 1872). *Fraknoi*, A vatikáni magyarországi oklevéltár. 1882. *Lorenz Ottokár* és *Zeissberg* említett művei. (L. a 104. lapot.) *Marczali*, Regesták külföldi levéltárakból (Történ. Tár. 1879/80. s k. évf.). *Wenzel*, Ertekezés a szláv forrásokról (Történ. Tár. 1879. 1. és 609. s k. 1.). *Ábel*, eml. művei (121. l.).

Bonfini Antal 1440 körül született, Ascoli-ban. Több itáliai iskolánál működött mint a szépművészetek és a retorika tanára, de mindamellett szegény maradt. Hallván tehát Mátyás királynak bőkezűségéről, 1486-ban fölkereste fejedelmünket ausztriai táborában. A „Hunyadiak eredetéről” írt alkalmi könyv által megnyervén Mátyás tetszését, Beatrix királynő titkárává és felolvasójává lett és azt a megbízást kapta, írni meg a húnok történetét. Együttal az egész hazai történet megírására vállalkozott, mely czélra Mátyás meghagyta a főpapságnak, hogy a szükséges okleveleket Bonfini-nek rendelkezésére bocsássa. Mátyás halála után az ildomos olasz Ulászlónak is ki tudta nyerni kegyét; műve bevégezésében azonban halála gátolta őt meg (1502). A mű eredeti példánya elveszett, gyarló másolatának első 30 könyvét kiadta *Brenner Márton*, Bécsben lakó hazánkfia, 1543-ban. A teljes szöveget *Zsamboki* (Sambucus) történész rendezte először sajtó alá. (1568. Basel.)

Bonfini művének címe: *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*. Terjed pedig Scythia leírásától 1495-ig. Az egész mű Livius történetének példájára decas-okra oszlik; a 4 első decas mindegyike 10 könyvből áll, az V. decasból azonban csak az első 5 könyv készült el. A mű becsére áttérve, meg kell jegyezni: 1. hogy Bonfini idegen ember létére a hazai viszonyokat csakis felületesen ismerte; 2. hogy mint udvari író, nem volt eléggé független; 3. hogy művének első 28 könyve minden bírálat nélkül valami 100 könyvből összetakolt *compilatio*, mely körülmény ugyan Bonfini bő olvasottságáról tesz tanúságot, de arról is, hogy józan kritikai tehetséggel nem bírt. A mű *önálló bece* csakis a Mátyás korát tárgyaló könyvekben rejlik, melyeket hiteles szemtanútól eredő kútforrásnak kell tekintenünk, noha itt sem szabad elfelejtenünk, hogy hízelt, udvari írónak művével van dolgunk.

Az *irályra* vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy Bonfini a renaissance-izlésnek hódolt és azért a régi klasszikusoknak, nevezetesen Liviusnak utánzását legfőbb kötelességének vallotta. Ez utánzási viszketegnek sajátos jelei: roppant bőbeszédűség, dagályos nyelv, szónoki hatást vadászó, fellengős frázisok, ríktó színű jellemzések, színpadias, érzelgős, üres pathos, hosszú beszédek, soha meg nem történt csaták aprólékos leírása stb. az események oknyomozó indokolását és logikai kapcsolátát ellenben nem tartotta szükségesnek és a helyett, hogy megnézné az okleveleket, önköltötte indokok által vezérelteti hőseit. Kortani adatai is hiányosak. — E hiányok dacára Bonfini-nak érdeme igen nagy. Ő ismertette meg először a külfölddel hazai történetünket, még pedig az akkori olvasó közönség szája ízén írt modorban. Ő az első, ki egyöntetű művet írt a magyar történetről; az első, ki a magyar történet általános jelentőségét kiemelte. Innen e mű roppant hatása és népszerűsége.

Galeotti Marzio, De Matthiae Corvini egregie, sapienter et jocose dictis ac factis. Galeotti Narniban született és Veronában ismerkedett meg Janus Pannoniussal, kinek meghívására két ízben látogatta meg hazánkat (1461. és 1468-ban). Utóbbi alkalommal megjelent Mátyás király táborában is, Csehországban, ki őt főtítkárává és könyvtárnokká kinevezte. Vitéz és Janus Pannonius barátjának bukása után visszament Bolognába, hol az egyetemen tanszéket kapott. Mint tanár az inquisitíóval keveredett bajba, melyből csak Mátyás király közvetítése által szabadult ki. 1479-ben harmadszor látogatott el hazánkba. Olmützben is volt Mátyás hadiszállásán, később pedig Budán találjuk. További sorsát nem ismerjük; valószínű, hogy Csehországban halt meg. Műve kulturtörténeti tekintetben egészíti ki Bonfini művét, és noha panegyricus jellege nagyon is elárulja a szerző célját, mindazonáltal számos érdekes, jellemző és adomafele vonást őrzött meg számunkra a nagy királynak életéből. (Magyarra ford. *Kazinczy Gábor*, 1863.)

A nevezetteken kívül még más olasz írók is versenyeztek Mátyás meg utódai kegyéért. Így *Ranzanus* püspök (l. a 141. l.), *Naldi*, a ki a *Corvinát* megénekelte és *Carbo Lajos* (a *Dialogus de laudibus regis Matthiae* szerzője). Szintúgy *Andreas Pannonius* és *Nicolaus de Mirabilibus* humanisták.

Mátyás király levelei, diplomáciai emlékei. Egészen 1893-ig a *Kaprinay* és *Kelcz* által régebben szerkesztett levélgyűjteménynyel kellett beérnünk. Ebben az évben azonban megjelent *«Mátyás király levelezése»*-ből az I. köt., *Fraknói Vilmos* szerkesztése mellett. Ez a gyűjtemény, a mennyire csak lehetséges leendő, a teljes levelezést fogja felölelni. (Budapest, Akademia.) Ezt a gyűjteményt kiegészítik más publikációk, így a *Kronthal* és *Wendt* által kiadott *«Politische Korrespondenz Bresslaus im Zeitalter Matth. Hunyadi»* (mostanig 2 köt. 1893–94), mely kül. a német, cseh, sziléziai és burgundi politikára fontos.* Az *okleveleket* l. *Theiner*, *Pray*, *Fejér* és *Teleki* műveiben és gyűjteményeiben, főleg azonban a z akademia által kiadott *Magyar diplom. Emlékek Mátyás király korából* c. z. munkában (4 kötet, 1458–1490), mely gyűjtemény főleg az olasz udvarokkal, nevezetesen a Signoriával folytatott alkudozásokat foglalja magába. A cseh háború történetéhez tartozó okleveleket lásd *Palacky* művében: *«Urkundliche Beiträge»*. A svájci követekkel kötött szerződést és alkudozásokat közölte *Segeesser* (l. 112. l.).

A hazai és külföldi humanistákról már a szövegben és fentebb szoltunk. Politikai tekintetben fontosak *Vitéz János*nak említett *«Leve-*

* V. még ö. *Décsényi Gy.*, Olaszországi levéltári kutatások (Századok, 1892. A pápák kiadatlan leveleiről). U. az, Mátyás k. leveleskönyve (Magy. Könyvszemle, XVI. köt.). *Schmidt*, Magyarországot illető oklevelek az olmützi levéltárban (Történ. Tár. 1888). *Óváry*, Modenai és mantovai levéltárakból (u. ott).

lei», Joannis de Zredna . . . epistolæ (78 levél). *Vitéz* politikai leveleit kiadta *Fraknoi* (1878), szintúgy Enea Silviohoz intézett leveleit. Említendő még «Törökök elleni beszédei», továbbá *Enea Silvio* levelei és III. Frigyesről írt története, a csehek eredetéről és történetéről írt művei. stb. Több hazai humanistának életrajzára vonatkozó adatokat avagy részben műveit kiadta újabban *Ábel Jenő* (l. f.).

A *cseh háború* történetére l. még *Eschenloer Péter*, boroszlói városi jegyzőnek történetét Boroszló multjáról; továbbá *Johnsdorf* krónikája és folytatólag *Dlugoss* lengyel történetíró nagy műve. Az osztrák ügyekre nézve kül. *Ebendorfer Tamás* krónikája nevezendő (*Chronica regum Romanorum*. Kiadta *Pribram*. *Ergänzungshefte d. Mittheilungen des Instituts für österr. Gesch.* 1890). *Olasz viszonyokról* l. újabban *Tummulillis* nápolyi író művét «*Notabilia temporum*». Kiadta *Corvisieri*. (V. ö. *Pór A.* cikkét a Századokban, 1891. 333. l.).

A *Mátyás alatt alkotott törvényekről* már a szövegben szoltunk. Említendő még, hogy a Mátyás korabeli, 1486. évi törvénykönyv a legelső, mely nyomtatásban megjelent.